

RECENZIO

Jankovich B. Dénes: A pribérdi Jankovich család története.

SZATMÁRI IMRE¹

Magyar Régészet 15. évf. (2025) 2. szám, pp. 41–43.

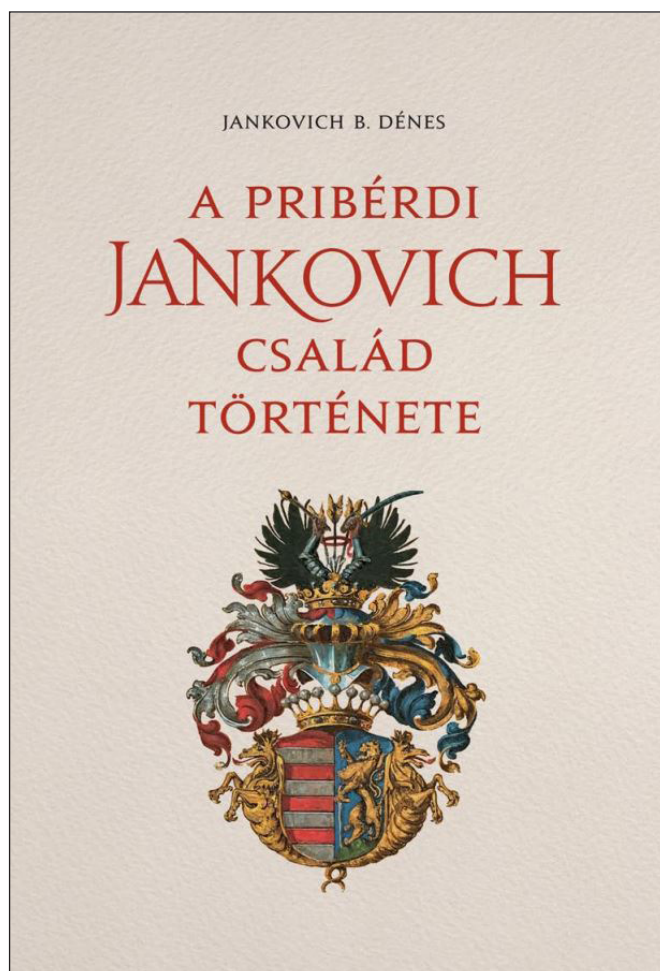
Jankovich-Bésán Dénes szerteágazó, a legkülönbözőbb területeket érintő régészeti, örökségvédelmi tevékenysége, tudományszervező munkája széles körben ismert. A pribédi Jankovich család történetének nemrégiben megjelent feldolgozásával és megírásával azonban kiemelkedő kutatói, rendszerező képességeinek egy teljesen új oldalát ismerhetjük meg.

A Szerzőt a nagy múltú, tekintélyes család történetének megírására több tényező is predesztinálta. Elsősorban személyes érintettsége, hiszen saját családjának történetéről van szó. Másodsorban érdeklődési köre, amelyhez szorosan hozzátartozik képzettsége, azaz történész, régész végzettsége, oklevelek tanulmányozásában szerzett ismeretei, valamint kutatói képességei, és egyben publikáló gyakorlata. Harmadsorban erre a feladatra a 20. század végén Magyarországon is bekövetkező társadalmi átalakulással együtt járó általános szemléletmódváltás is kijelölte.

Jankovich-Bésán Dénes tehát az a személy, aki ezt a munkát leginkább el tudta végezni, és akinek ezt a munkát el is kellett végeznie. A családtörténet megírásának feladata így vele született, a személyes életpálya pedig lehetővé tette a teljesítést. Mondhatjuk úgy is, hogy szerencsés módon a téma megtalálta őt, és ő megtalálta a témát.

Már az adatgyűjtés során kiderült ugyanakkor, hogy a téma nem csupán a családtörténetet kínálja, hanem jóval többet. Erről érdemes a Szerző gondolatait idézni, amelyek a kötet hátsó borítóján lévő ajánlásban olvashatók: „Ezzel a könyvvel nemcsak az volt a célom, hogy családunk szűkebben vett történetét megírjam, hanem az is, hogy a pribérdi Jankovichok szerencsés módon egyetlenként megmaradt levéltári anyagát feldolgozzam, és a benne rejlő értékes adatmennyiséget közzé tegyem. Bízom benne, hogy igyekezetem a családom körében megértésre talál, ezen túl pedig a helytörténet kutatói is haszonnal forgatják, hiszen a 13 esztendeig tartó munka során 122 szlavóniai illetve magyarországi település történetére vonatkozó, eddig ismeretlen adatokat sikerült feltárni.”

A kötet szerkezete logikus, könnyen áttekinthető, amit a részletes tartalomjegyzék híven tükröz. A rövid bevezető elején pontosan kiderül, hogy a könyv „a pribérdi Jankovich (1584), a pribérdi és vuchini Janko-

Jankovich B. Dénes:
A pribérdi Jankovich család története.
Budapest, 2024.

Keményfedeles, 792 oldal, színes illusztrációkkal.
ISBN 978-615-5766-74-9

¹ Független kutató. E-mail: szatmari1105@gmail.com

vich (1820) majd gróf (1885), valamint a pribérdi, vuchini és dunaszekcsői Jankovich-Bésán (1888), utóbb (1916) szintén grófi család történetét tartalmazza 1945-ig”. A bevezető további részletei – egy-egy hasznos szerkezeti, technikai magyarázat mellett – megismertetnek bennünket a család történetével foglalkozó korábbi, 1894–2021 között elkészített munkákkal, azok kritikai forrásértékével, továbbá a rendelkezésre álló egyéb helytörténeti, levéltári források nyújtotta lehetőségekkel. Ezekre lehetett támaszkodni a feldolgozás során. Kiemelkedő jelentőségű közöttük a családi levéltár háborús pusztítást elkerülő szőlősgyörfői része, amely 1953-ban a kaposvári levéltárba került. A bevezetőt az összevont irodalom- és rövidítésjegyzék követi.

A mű ezután három nagyobb fejezetből és az adattári részből áll.

Az első fejezet *Háromszázhatvan esztendő – felemelkedés és pusztulás* cím alatt a család szorosan vett történetét tekinti át a legkorábbi időktől 1945-ig. A kétségtől horvát eredetű Jankovich családnév első említése a magyar forrásokban 1421-ben bukkan fel, majd a 15. századból már további említésekre is vannak példák. Ezeknek az említéseknek azonban egyike sem kapcsolható minden kétséget kizáróan a későbbi pribérdi Jankovich családhoz. (A kapcsolat ugyanakkor nem is kizárható.)

A 16. századi adatok nagy része szintén csak közvetett bizonyítékot szolgáltat arra, hogy a család egyes tagjai Boszniában, Dalmáciában és Horvátországban szolgáltak. Tamás például valószínűleg vicecomesként szolgált Boszniában, majd miután az oszmán uralom alá került, Sibenikbe menekült, és Priberth nevű birtokán telepedett le. Fia, Pál is itt, Sibenikben halt meg, török elleni csatában. Felbukkan a forrásokban egy Jankovich György is, aki Kanizsán szolgált. Ő volt az, akinél a család „pribérdi” előneve felbukkan. Ilyen helynév azonban sem Dalmáciából, sem más délszláv területről nem ismert, vagyis a pribérdi birtok helye azonosíthatatlan. A család folytonossága viszont pribérdi Jankovich György 1584. évi említésétől napjainkig bizonyítható.

A 17. századi családtagok közül külön is érdemes megemlíteni Jankovich János személyét, kalandos életútját, aki előbb diplomáciai futárként, kamarásként szolgált, majd a tatár fogságból szabadulva a Zrínyiek szolgálatába állt. 1633-ban a Dráva melletti Légrad kapitánya lett, és próbálta védelmezni a hódolt-ságban fekvő öröklött birtokait. A század utolsó harmadában, János halálát követően fiának, Istvánnak sikerült Somogy és Baranya megye területén ezeket a birtokokat végleg megszerezni. Az ő utódai a család birtokait szlavóniai területekre is kiterjesztették.

A 18. század első felére Jankovich III. István Somogy megye tíz legnagyobb adófizetője közé emelkedett, és a Szlavóniában szerzett birtokai is folyamatosan gyarapodtak, bővültek. Egyik lánya a báró Pongrácz család, a másik a gróf Niczky család egy-egy tagjához ment feleségül, a saját, második felesége pedig Majthényi Viktória bárónő volt. A kapcsolatok nagy lépést jelentettek a főnemesi cím megszerzése felé. Ebben az időben a Jankovich család az ország egyik nagybirtokosává vált, és ekkor (1789-ben) szerezték meg a mezővárosból és ötven faluból álló, Szlavóniában fekvő vuchini birtokot is.

A Jankovich család a 19. században élte fénykorát. A század elején több mint 200 000 hold birtokosa volt. 1838-ban a családtagok között megkezdődött ugyan a birtok felosztása, darabolása, azonban ennek ellenére a család egyes tagjai fontos tisztségeket töltöttek be, és befolyásos személyek maradtak. Jankovich László például huszonöt évig szolgált Somogy vármegye főispánjaként, 1885-ben grófi címet kapott, és bekerült a Főrendiházba. Jelentős birtokos volt Jankovich II. József is, aki megkapta az 1887-ben örökös nélkül maradt Bésán család földjeit. A család ezen két ágában, László és József révén, három-három fiú született, így a század utolsó harmadában ismét birtokmegosztásokra került sor, illetve eladták a Vuchin-birtokot.

1916-ban a Jankovich-Bésán ág is grófi címet kapott, így a pribérdi Jankovich család minden tagja a főnemesség soraiba emelkedett. Az első világháború után a család vagyona folyamatosan apadt a második világháborúig.

A könyv második fejezetének tárgya a birtokon folyó gazdálkodás, külön-külön részletezve a szlavóniai és magyarországi viszonyokat, illetve az egyes mezőgazdasági üzemek modernizációját. Az utóbbihoz kapcsolódva a Szerző kitér például a jobbágymunkán kívül a gépesítésre, a vízszabályozásra, közlekedésre, vadgazdálkodásra, a lótenyésztésre, a Jankovich-versenyistállóra és a szociális viszonyokra is.

A harmadik fejezet teljes egészében a kultúrával és az egészségüggyel foglalkozik, de képet rajzol a család által épített kastélyok építészetének és berendezésének jellemzőiről is.

A kötet nagyobb részét az adattár teszi ki. Azokat az adatokat tartalmazza, amelyek részletezése a családtörténet fő vonalát szétfeszítette volna. Külön fejezetekbe szedve azonban ezek az adatok az évszázadok által megőrzött, témába illő érdekességek gazdag tárházát kínálják a legkülönbözőbb témák iránt érdeklődő olvasók és kutatók részére. Az első rész a címek adományozásával, a címer- és nemesi előnévhasználat kérdéseivel foglalkozik. Ezt követi egy genealógiai fejezet, amely az eddigi legteljesebb családfát tartalmazza. Az *Életrajzok* című egység a család kiemelkedő tagjainak állít emléket I. Györgytől (1584) báró Bésán Jánosig (1810–1887). Az ezt követő *Birtokok A–Z* címet viselő fejezet önmagában is jelentős helytörténeti csemegét kínál a maga 126 településének, illetve birtokának történetével. Ezek azok a birtokrészek, ahol a Jankovich családnak érdekeltségei voltak. A *Rokon és nem rokon családok* című fejezet a Jankovich családnév legkorábbi előfordulásainak jegyzékét, a házastársak családjaira vonatkozó alapvető adatokat, valamint a családon belüli kapcsolatok ábráit tartalmazza. A *Középkori oklevelek* című részbe a családi levéltárban található, 1526 előtti dokumentumok kerültek. Az adattárat az *Érdekes történetek* címet viselő, a családtörténetet színesítő, újságokban megjelent írások gyűjteménye, a kötetet pedig részletes angol és horvát nyelvű összefoglaló zárja.

A könyv megírásához, kiadásához hosszú, kitartó, aprólékos munkára és – a mai, méltatlanul visszaszorult hazai publikálási, könyvkiadási lehetőségekre jellemzően – a Szerző jelentős saját anyagi áldozatvállalására volt szükség. A munka gyümölcse viszont egy kiemelkedően gazdag tartalmú, küllemre pedig tekintélyes terjedelmű (792 oldalas), különálló genealógia-vázlattal kiegészített, A/4 méretű, keményborítóval ellátott, sok színes illusztrációval kiegészített, igen szép és ízléses könyv lett. Az Archaeolingua kiadó által gondozott kötetet Sokcsevits Dénes PhD dr. habil. tudományos főmunkatárs, valamint Végh Ferenc dr. habil. egyetemi docens lektorálta. Az angol összefoglalót Sebők Katalin, a horvát nyelvűt Nikowitz Oszkár fordította, a műves kötetborító tervének igényes kidolgozása pedig Kaszta Móni munkája.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a Szerző a pribérdi Jankovich család történetének megírásával a középkori és újkori Magyarország, valamint hazánk és Horvátország több évszázadra visszavezethető, kiemelkedő szerepet vállaló családjának napjainkra szétforgácsolódó, de fáradságos munkával még felkutatatható adataiból összeállítható történetét a legmélyebbre ásva, a legmagasabb színvonalon örökítette meg.

Ezzel nemcsak a közvetlen ősöknek állított emléket, hanem a magyar és horvát történelmet jelentősen befolyásoló, nagy múltú család boszniai, dalmáciai, horvátországi és magyarországi tevékenységét tárta és dolgozta fel. A könyv a jelentős kiterjedésű birtokok, szerteágazó kötődésű családi kapcsolatok révén a helytörténeti kutatásokhoz és a jövőben remélhetőleg elkészülő hasonló családtörténeti monográfiákhoz nemcsak rendkívül sok régi és új adatot, hanem követendő mintát is szolgáltat. A család korábbi és ma élő tagjai büszkéek lehetnek a családtag Szerzőre, a széles hazai és horvát olvasóközönség pedig büszke lehet a család nevére, múltjára. A közös múlt okán joggal remélhető, és erősen kíváncsú, hogy ez az adatokban rendkívül gazdag könyv horvát nyelven, zágrábi kiadással is mielőbb megjelenjen, amely az esetlegesen eddig lappangó horvátországi források felszínre kerülését is elősegíthetné. Kívánom, hogy így legyen.